

ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ І МОЛОДІ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито питання здійснення соціально-педагогічного супроводу та підтримки обдарованих дітей і молоді в навчальних закладах. Розглядається технологія соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей, як дітей "групи ризику".

Ключові слова: обдарована дитина, соціально-педагогічний супровід, підтримка, розвиток, технологія.

Постановка проблеми. У національній доктрині розвитку освіти ставиться завдання постійного оновлення змісту освіти та навчально-виховного процесу. Він повинен будуватися відповідно до потреб особистості та індивідуальних можливостей підростаючого покоління, зростання їхньої самостійності й творчої активності, що має зміцнити демократичні основи громадянського суспільства та прискорити його розвиток. Перед педагогами постало завдання формувати й зміцнювати внутрішні джерела мотивації не тільки щодо навчальної діяльності, але й до саморозвитку інтелектуальних, творчих здібностей, а також успішної соціалізації дітей і молоді. Сьогодні вкрай необхідно створювати ситуації успіху, розвивати творчу, пошукову, дослідницьку активність та навички колективно злагоджених дій.

В умовах розвитку сучасного суспільства з його прискореним прогресом, особливо важливими є підтримка і соціально-педагогічний супровід дітей і молоді у навчальних закладах.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема обдарованості являє собою комплексну проблему, що стоїть на стику психології і педагогіки. В даний час спостерігається підвищений інтерес до неї, особливо в питаннях що стосуються виявлення, супроводу і захисту обдарованих дітей. Про це свідчать численні дослідження в галузі соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей, спрямовані на вивчення і вирішення проблем "прихованої обдарованості", криз дитячої обдарованості, різних труднощів обдарованих дітей у навчанні, спілкуванні і ін..

Значимою роботою у цій галузі стала концептуальна модель обдарованості, запропонована колективом авторів: Ю. Бабаєвою, Д. Богоявленською, В. Дружиніним, І. Ільясовим, Н. Лейтес, А. Матюшкіним, В. Пановим, І. Каліш, М. Холодною, В. Шадриковим,

Н. Шумаковою, В. Юркевичем. Вона дозволяє успішно вирішувати широкий спектр науково-практичних задач діагностики, прогнозування розвитку інтелектуально-творчого потенціалу особистості дитини, виховання і навчання обдарованих дітей в освітньому процесі.

Питанню здійснення супроводу всебічного розвитку і формування особистості присвячено роботи Г. Бардієва, М. Батіянової, І. Бех, І. Валітової, Н. Глуханюк, В. Зінченко, В. Кузьменко, І. Мамайчук, Р. Овчарової, Т. Янічевої та інших (психологічний супровід). Особливості соціально-педагогічного супроводу розглядаються в роботах О. Кононко, І. Трубавіної, І. Печенко та інших.

Проте недостатньо дослідженою залишається проблема соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей і молоді в навчальних закладах, що і спонукало нас до більш детального розгляду даного питання.

Тому метою нашої статті є дослідження технології підтримки і соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей і молоді в навчальних закладах.

В даний час досить актуальною є задача пошуку, відбору, підтримки, супроводу та розвитку інтелектуально обдарованих дітей і молоді. Такі діти потребують диференційованих навчальних програм і особливої педагогічної підтримки. Діти, схильні до високих досягнень, можуть і не демонструвати їх відразу, але мати потенції до них у будь-якій з областей (однієї або у поєднанні): загальні інтелектуальні здібності; конкретні академічні здібності, творче чи продуктивне мислення, лідерські здібності, художні та виконавські мистецтва, психомоторні здібності". Тому важливо своєчасно забезпечити їм підтримку і соціально-педагогічний супровід, що сприятиме створенню соціально-педагогічного середовища умов для засвоєння дитиною позиції об'єкта і суб'єкта соціалізації та виявлення себе суб'єктом власної життєтворчості.

Сама ідея супроводу як втілення гуманістичного, особистісно зорієнтованого підходу тісно пов'язана з реалізацією права дитини на повноцінний розвиток і, як наслідок, якісною модернізацією системи освіти. Особливістю соціально-педагогічного супроводу є необхідність вирішення завдань особистісного розвитку і виховання особистості в складних умовах модернізації системи освіти, змін в її структурі та змісті. Пріоритетною метою модернізації освіти є виховання, що ототожнюється із поняттям "якість життя", яке розкривається через такі категорії, як "здоров'я", "соціальне благополуччя", "самореалізація", "захищеність".

Відповідно, сфера соціально-педагогічного супроводу включає в себе завдання створення в освітньо-виховному закладі успішного процесу виховання, соціалізації дитини, її самореалізацію, оскільки повноцінний розвиток особистості є гарантом суспільного благополуччя.

В останнє десятиліття активно розвивається і впроваджується в соціально-педагогічну практику особливий процес, який в різних джерелах отримав назву "підтримка" або "супровід", який в даний час активно застосовується в сфері сімейних відносин.

Думки про необхідність підтримки людини містяться в працях багатьох педагогів і психологів, ґрунтують свої теорію і практику на позиціях захисту інтересів (К. Ушинський, А. Макаренко, І. Іванов, Ш. Амонашвілі, А. Мудрик та ін.) Проте виділення цієї проблеми в особливу сферу цілеспрямованої педагогічної діяльності було здійснено О. Газманом і його співробітниками. Вчений виділяє в педагогічному процесі поряд з навчанням і вихованням самостійну область, називаючи її "педагогічною підтримкою дитини в навчанні". Розглядаючи зміст поняття "підтримка" - підтримувати можна лише те, що вже є в наявності, але на недостатньому рівні, - О. Газман стверджує, що підтримується розвиток "самості", самостійності людини [1, с. 34].

Предметом педагогічної підтримки, таким чином, стає процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), що заважають їй зберегти свою людську гідність і самостійно досягати бажаних результатів в навчанні, самовихованні, спілкуванні, здоровому способі життя. Тобто підтримка - це "діяльність професіоналів, представників освітньої установи, спрямована на надання превентивної та оперативної допомоги дітям у вирішенні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним і психічним здоров'ям, успішним просуванням у навчанні, з ефективною діловою та міжособистісною комунікацією, з життєвим і творчим самовизначенням" [2, с. 34].

Підтримку представляють як систему методів і технік, які забезпечують допомогу дитині в самостійному індивідуальному виборі, а також допомогу в подоланні перешкод у навчальній, пізнавальній, комунікативній діяльності. Таким чином, соціально - педагогічна підтримка обдарованої дитини - це система заходів, спрямованих на захист її прав на повноцінний розвиток і надання допомоги у вирішенні її індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним і психічним здоров'ям, спілкуванням, з успішним просуванням в навчанні, з життєвим і професійним самовизначенням, що здійснюються за допомогою супроводу, посередництва та забезпечення базових потреб дитини.

Ідея супроводу стала формуватися в соціальній педагогіці в кінці XIX століття. Під ним розумівся спочатку реальний супровід дитини, нездатної в силу яких-небудь причин діяти в тій чи іншій галузі життя самостійно. Однак у міру розвитку соціальної педагогіки, як особливої галузі знання, категорія супроводу стала набувати самостійного значення.

Сьогодні термін супровід в психології, педагогії, соціальній педагогії та інших галузях знання вживається як концептуально, так і щодо практичної діяльності з вирішення конкретних проблем.

Ю. Слюсарєв поняття "супровід" вживав для позначення надання здоровим людям психологічної допомоги, спрямованої "не просто на зміцнення або добудову, а на розвиток і саморозвиток самосвідомості особистості", допомоги, яка запускає механізми саморозвитку і активізує власні ресурси людини [5, с. 37].

Ідея психолого-педагогічного супроводу підлітка в процесі соціалізації розроблялася А. Бітяною, І. Дубровською, С. Косарецьким, Є. Роговим та іншими вченими. У межах їх досліджень супровід дитини в процесі соціалізації орієнтований на створення педагогічних, психологічних, соціальних умов для успішного навчання і розвитку кожної дитини в ситуаціях шкільної взаємодії.

Оскільки супровід розглядається як допомога, спрямована на розвиток і саморозвиток особистості, активізацію власних ресурсів людини, то можна виділити напрямки, в яких здійснюється соціально-педагогічний супровід дітей, підлітків та молоді у навчальних закладах:

- вирішення проблем збереження і відновлення психічного і фізичного здоров'я;
- вирішення соціально-емоційних проблем;
- подолання труднощів у навчанні, яке є основним компонентом життєдіяльності дитини;
- допомога у виборі освітнього маршруту або у виборі шляху подальшого професійного розвитку та працевлаштування;
- допомога у виборі дозвільної сфери самореалізації [3, с. 98].

Метою соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей і молоді є формування здатності до саморозвитку, саморегуляції, самозміни і самовдосконалення в різних ситуаціях їх життєвого становлення [3, с. 98].

Виходячи з представленої мети, завданнями соціально-педагогічного супроводу будуть:

- створення оптимальних умов для здійснення ситуації життєвого вибору обдарованої дитини;
- посередництво у вирішенні актуальних завдань розвитку, навчання, соціалізації, таких як, проблеми взаємовідносин з однолітками, вчителями і педагогами, батьками, навчальні труднощі, проблеми з вибором освітнього і професійного маршруту;
- розвиток психолого-педагогічної компетентності у найближчого соціального оточення обдарованої дитини (однолітків, батьків, педагогів);
- поліпшення соціального статусу особистості;
- профілактика виникнення проблем розвитку дитини, здатних деформувати характер;

- збереження природних механізмів розвитку особистості.

Принципи соціально - педагогічного супроводу обдарованих дітей і молоді в навчальних закладах виходять з наступних положень:

- активна позиція дитини: головним стає не вирішити проблеми за дитину, а навчити її вирішувати проблеми самостійно, створити умови для становлення здатності дитини до саморозвитку;

- "на стороні дитини": в основу ставляться інтереси дитини, забезпечується захист її прав при врахуванні позицій інших учасників навчально-виховного процесу;

- автономність: спеціаліст системи соціально-педагогічного супроводу повинен мати можливість організувати свою діяльність як особливу практику, зі своїми цінностями і цілями, яка при цьому є невід'ємним елементом освітньої системи; спеціаліст системи супроводу не замінює діяльності інших суб'єктів навчально-виховного процесу, але координує свою роботу з ними у вирішенні пріоритетних завдань розвитку дитини;

- безперервність і спадкоємність: забезпечення соціально-педагогічного супроводу обдарованої дитини на всьому періоді її навчання в освітньому закладі, і спадкоємність у вирішенні завдань супроводу з урахуванням специфіки завдань розвитку у відповідному віці, організація наступності у роботі фахівців дошкільної, загальної, початкової професійної освіти, вищої освіти, спеціалізованих центрів і служб із супроводу дитини;

- комплексність: співорганізація різних фахівців у вирішенні завдань соціально-педагогічного супроводу: тьюторів, педагогів, психологів, соціальних педагогів, медичних фахівців, адміністрації;

- превентивність: необхідно забезпечити перехід від реагування на вже існуючі проблеми, до попередження виникнення проблемних ситуацій [3, с. 112].

І. Трус визначив наступні функції соціально-педагогічного супроводу:

1. Відновлювальна функція. Вона передбачає відновлення тих позитивних якостей, які переважали у дитини до появи акцентуацій характеру.

2. Компенсуюча функція. Ця функція проявляється в формуванні у дитини прагнення усунути той чи інший недолік посиленням діяльності в тій області, яка їй більше подобається, де вона швидше добивається успіхів, де прагне до самореалізації.

3. Стимулююча функція. Ця функція виражається в підтримці позитивних особистісних характерологічних утворень та творчих здібностей.

4. Коригуюча функція. Вона полягає у виправленні тих негативних характерологічних змін, поведінкових проявів, які відбулися у дитини з виникненням акцентуацій характеру.

5. Соціалізуюча функція. Вона спрямована на надання можливостей особистості для соціального розвитку і соціального пізнання, формування різних навичок і умінь, підвищення соціально-психологічної компетентності [6, с. 24].

Оскільки за рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я обдаровані діти входять до "групи ризику", як і розумово відсталі, діти алкохоліків, малолітні правопорушники, то вони потребують особливої форми супроводу під час навчання. Вченими розроблена наступна послідовність заходів технології соціально-педагогічного супроводу дітей та підлітків групи ризику:

1. Діагностика особистісного розвитку обдарованої дитини (клієнта).

2. Знаходження первинного контакту з клієнтом. Створення позитивних відносин "дорослий-дитина". Прийняття клієнта, створення довірчих відносин. Спостереження за дитиною.

3. Розробка індивідуального маршруту соціально-педагогічного супроводу обдарованої дитини.

Індивідуальні маршрути соціально-педагогічного супроводу будуються поетапно:

Перший етап - діагностичний, виявлення особливостей міжособистісного спілкування обдарованої дитини, визначення ступеня задоволення базових потреб, виявлення реалізації потреби в самоактуалізації і самоствердженні.

Другий етап - апробація можливостей побудови ситуацій двох видів: індивідуальної взаємодії і посередництва. Ці ситуації вирішуючи безліч завдань, дозволяють здійснити пошук найбільш адекватних форм контакту.

Третій етап - основний, пов'язаний з поглибленням контактів соціального педагога з батьками, педагогами і дітьми.

Четвертий етап - прогностичний, пов'язаний з передбачення конфліктної ситуації і побудови можливих шляхів її попередження. Знання проблем обдарованих дітей і молоді дозволяє прогнозувати і попереджати можливі конфліктні ситуації.

П'ятий етап - контрольний, виявлення результативності заходів супроводу, при необхідності внесення корективів в маршрут супроводу [4, с. 116].

4. Співпраця з іншими фахівцями, "значущими іншими", здатними допомогти обдарованій дитині.

5. Реалізація різних заходів, спрямованих на розвиток активності обдарованої дитини.

6. Корекція особистісних порушень, негативних поведінкових проявів.

7. Завершення реалізації програми. Придбання дитиною почуття захищеності і позитивного соціального статусу.

8. Аналіз соціально-педагогічної діяльності.

Отже, поняття "соціально-педагогічний супровід" і "підтримка" тісно пов'язані, але не є рівними за значенням. Соціально-педагогічна підтримка спрямована на захист прав дитини та надання допомоги у вирішенні її індивідуальних проблем, забезпечення базових потреб обдарованої дитини.

Соціально-педагогічний супровід же передбачає підтримку природних реакцій, задатків, процесів і станів особистості. Супровід направлено на реалізацію потенційних можливостей особистості, розкриття індивідуальних творчих особливостей дитини, на підтримку оптимальних значущих якостей особистості та корекцію вад розвитку, на надання суб'єкту виховної діяльності права самостійно здійснювати свій вибір і нести за нього відповідальність. Більш того, успішно організований соціально-педагогічний супровід обдарованих дітей і молоді в навчальних закладах відкриває перспективи особистісного зростання, сприяє вирішенню завдань розвитку, навчання, соціалізації, формує активну позицію дитини.

Список використаних джерел

1. Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании. Материалы всерос. конф. [окт. 1995 г., Зеленоград / Под ред. О. С. Газмана]. - М. УВЦ "Инноватор", 1996. - 72,[3] с.
2. Газман О.С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию 21 века / О. С. Газман // Новые ценности образования. Выпуск 6. - М.: Инноватор, 1996. - С. 12-15.
3. Комплексное сопровождение и коррекция развития детей-сирот: Социально-экономические проблемы // Под науч. ред. Л.М. Щипициной и Е.И. Казаковой. - СПб., 2000. - с. 234.
4. Курагина Г.С. Социально-педагогическое сопровождение подростка из многодетной семьи: автореф. дис. на соиск. уч. степ. кандидата пед. наук. - СПб, 2005. - 198с.
5. Слюсарев Ю.В. Психологическое сопровождение как фактор активации саморазвития личности / Ю.В. Слюсарев. - СПб, 1992. - 128 с.
6. Трус И.Ю. Подготовка социально-педагогического сопровождения подростков с акцентуациями характера / И.Ю. Трус // Воспитание школьников, 2003. - С.-15-17.

The article deals with the issue of socio-pedagogical support and support for gifted children and youth in schools. The technology of social and educational support for gifted children as children "at risk".

Keywords: gifted child, socio-pedagogical support, maintenance, development, technology.

Отримано 25.2.2012